

ORGANIZOVANI KRIMINALITET

REZIME: Kriminalitet je pojava prisutna u svim etapama razvoja ljudskog društva. Pomoću velikog broja svojih pojavnih oblika vešto se infiltrira i prilagođava bilo kom sistemu i obliku državnog uređenja. Iako postoje različiti stavovi prilikom definisanja organizovanog kriminala, danas je sasvim jasno da je ova društvena pojava realna pretnja i kočnica napretka svih država u kojima je njeno delovanje izraženo i teško kontrolisano. Naročito treba imati u vidu štetne posledice delovanja transnacionalnog organizovanog kriminala. Zemlje Balkana su veoma izložene raznovrsnim delovanjima organizovanog kriminala, i pri tom posebno treba imati u vidu prostore bivše Jugoslavije, jer su ratne nedaće i sporost u izgradnji demokratije na tim teritorijama, doprinele da kriminalne grupe ojačaju i razviju se. Svi dosadašnji pokušaji u suzbijanju organizovanog kriminala nisu se pokazali dovoljno efikasnim, i zbog toga je neophodno poboljšati pravne okvire, institucije i bezbednosne strukture i to ne samo na nacionalnom, nego i na međunarodnom nivou.

Ključne reči: kriminalitet, organizovani kriminal, transnacionalni organizovani kriminal, kriminalne organizacije

Kriminalitet kao društvena pojava poznat je od samog nastanka čovečanstva. Menjao se po formama i intenzitetu, a njegovi pojavni oblici postali su društveno opasniji, prilagodljivi savremenim tendencijama razvoja računarstva i tehnologije, u internacionalnim razmerama.

Kao fenomen koji je prisutan u svim etapama razvoja ljudskog društva, kriminal sada ima krupne performanse, javlja se u različitom obimu u svim državama sa istim pojavnim oblicima, pa se govori o međunarodnom kriminalu. Postalo

¹ Asistent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

² Docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

je očigledno da prevazilazi teritoriju i kapacitete pojedinačnih država, bez obzira na njihovu veličinu i sveukupnu moć.³

Po svojoj složenosti i težini posebno se izdvaja organizovani kriminalitet kao jedan od savremenih oblika kriminaliteta. Skoro sve države u svetu suočene su sa problemom suprotstavljanja organizovanom kriminalitetu.

Ono što je veoma značajno je da se isti ne ispoljava u svim zemljama u istim oblicima i sa istim intenzitetom, već su oni adekvatni postojećim društvenim odnosima, mnogobrojni su i raznovrsni. Različiti su od države do države, a pojedini oblici su izraženi u mnogobrojnim državama sveta.

Različita su mišljenja u vezi sa definisanjem pojma organizovanog kriminaliteta.

Najbrojniji su sukobi stavova po pitanju uslova potrebnih za postojanje organizovanog kriminaliteta. U tom smislu, mišljenja autora mogu se sistematizovati u dve grupe. Prema shvatanju prve grupe autora, organizovani kriminalitet podrazumeva ne samo postojanje kriminalne organizacije sa čvrstom disciplinom i organizovanošću, hijerarhijom, precizno određenim zadacima i planiranjem kriminalne aktivnosti čiji je cilj ostvarivanje dobiti, već i njenu povezanost sa državom i njenim organima. Prema drugom shvatanju, za postojanje organizovanog kriminaliteta nije potrebno da postoji određena veza između kriminalne organizacije i države i njenih organa, već je dovoljno postojanje kriminalne organizacije koja, radi sticanja protivpravne imovinske koristi vrši razne oblike kriminalne delatnosti.

Uprkos ovim oprečnim gledištima, ne može se zanemariti uloga države, i to kako sa aspekta uspostavljanja veza sa kriminalnim organizacijama, tako i sa aspekta suprotstavljanja organizovanom kriminalitetu. Naklonost države omogućuje nesmetano delovanje kriminalnih organizacija, koje bi, inače, bez aktivne saradnje, odnosno pasivne podrške (odnosno prećutnog odnosa) državnih subjekata, bilo teško održivo.

Organizovani kriminalitet vešto koristi uslove nedorečenosti pravne regulative da ostvari kontakte i uspostavi veze sa organima vlasti, državnim, političkim i drugim subjektima.

Različiti su metodi stizanja do najviših organa vlasti. Korupcija je najčešće primenjivan način, ali kriminalne veze se uspostavljaju i ucenom, pritiscima, iznudom i drugim metodama.

Delovanjem organizovanog kriminaliteta stvaraju se savremeni uspešni kriminalci koji koristeći uspostavljene veze sa državnom strukturom, jačaju finansijske pozicije, stižu slavu, moć i društveni ugled. Sticanje ovakvog položaja dovodi do stvaranja mogućnosti još snažnijeg uticaja na organe vlasti, policiju, pravosuđe, medije i druge subjekte.

³ Nešković, Slobodan: „Međunarodni policijski odnosi i suzbijanje organizovanog kriminala na prostoru Zapadnog Balkana“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 1/06, Beograd, str. 176.

U sklopu konteksta, bitno je istaći da veze sa državnim organima ne održava cela kriminalna organizacija, već samo njeni pojedini članovi, i to iz šefovskog vrha organizacije koji i ne učestvuju u neposrednom izvršavanju kriminalnih delatnosti. Stoga je sasvim jasno da tamo gde je organizovani kriminalitet uhvatio dublje korene postoji jaka sprega kriminalnih organizacija i oficijelnih državnih organa.

Organizovani kriminalitet ima sledeće zajedničke karakteristike:

- 1) postojanje trajne kriminalne organizacije sa karakterističnom unutrašnjom strukturom (od grupe lica povezanih istim interesima do tzv. Kriminalnog preduzeća);
- 2) disciplinovanost sa većom ili manjom hijerarhijskom povezanošću članova na rodbinskoj ili sličnoj osnovi;
- 3) naglašeno liderstvo i planiranje kao uslov efikasnosti;
- 4) vršenje kontinuiranih nelegalnih delatnosti sa prioriternim ciljem ostvarivanja velikog profita;
- 5) fleksibilnost u kriminalnim aktivnostima;
- 6) internacionalnost i mobilnost;
- 7) povezanost sa uticajnim faktorima u društvu, najčešće kroz njihovo korumpiranje na različite načine.

Definisanje organizovanog kriminala u stranoj literaturi

Među stranim autorima nema potpune saglasnosti u pogledu definisanja pojma organizovanog kriminala. Razlike se temelje na tome da li je neophodno postojanje veze između kriminalne organizacije i države i njenih organa.

D. Vens smatra da organizovani kriminal predstavlja aktivnost neke grupe koja ima za cilj profit i širok spektar kriminalnih aktivnosti tokom dužeg vremena. Ovde je karakteristično kombinovanje zakonitih i nezakonitih operacija koje sadrže određene vidove interne discipline unutar grupe koja obuhvata upotrebu nasilja i zastrašivanja.⁴

J. C. McKinney navodi pojedine kriminalne delatnosti koje povezuju organizovani kriminal (reket, organizovanje prostitucije, kocka i krijumčarenje droge).⁵

Definisanje organizovanog kriminala u domaćoj literaturi

Kod domaćih autora preovlađuje stav da je neophodna povezanost organizovanog kriminala sa državnim strukturama.

⁴ Vens, D: „Organised Payment Card Crime“, London, 1996, str. 25.

⁵ McKinney, J. C.: „Constructed Typology and Social Theory“, New York, 1996, str. 203.

Đ. Ignjatović ističe da je organizovani kriminal vrsta imovinskog kriminaliteta koga karakteriše postojanje kriminalne organizacije koja obavlja kontinuiranu privrednu delatnost koristeći pri tom nasilje i korupciju nosioca vlasti.⁶

Z. Stojanović pod organizovanim kriminalom podrazumeva strukturu koja obuhvata druge forme kriminaliteta, ili iskorišćava različite sfere ekonomije infiltrirajući se u privredni, pa i u političko-administrativni život. Postizanje političke i ekonomske moći predstavlja osnovne ciljeve organizovanog kriminala, što navodi na njegovu povezanost sa državnim aparatom.⁷

M. Bošković smatra da organizovani kriminal predstavlja jednu dobro organizovanu kriminalnu organizaciju, sa strogom hijerarhijom, disciplinom, odgovornošću, lojalnošću i podelom zadataka, sa ciljem ostvarivanja što većeg profita i legalizacije nezakonito stečene imovine, zahvaljujući postignutom stepenu društvenog ugleda po osnovu uspostavljenih pozicija i veza sa organima vlasti i kompetentnim institucijama.⁸

S. Nešković zastupa mišljenje da je organizovani kriminal takva vrsta kriminala koja se vrši kontinuirano od strane kriminalne organizacije, sa unapred pripremljenim planom, uz podelu uloga radi sticanja brzog i velikog profita, ili ostvarenja nekog drugog nelegalnog cilja uz čestu povezanost sa uticajnim ličnostima u društvu.

Polazeći od iznete definicije i opštih kriminoloških teorija o navedenoj problematici, u osnovne uzroke organizovanog kriminala ubrajamo: postojanje nelegalnog tržišta, siromaštvo, postojanje ratnih sukoba, uloga države (delovanje tajne policije, nedonošenje adekvatnih normativnih akata i dr.), velika potražnja roba od strane stanovništva i globalizacija kao uslov transnacionalnog kriminala).⁹

S obzirom na različite pristupe u definisanju organizovanog kriminaliteta nije jednostavno sublimirati sva mišljenja u jedinstveni stav o suštinskim elementima i karakteristikama ovog pojma.

Ipak, takvi pokušaji postoje.

Organizovani kriminalitet je trajan kriminalni poduhvat koji se racionalno obavlja radi profita od nelegalnih aktivnosti, a njegovo trajno postojanje održava se korišćenjem sile, pretnjama i kontrolom monopola ili korumpiranjem javnih zvaničnika.¹⁰

⁶ Ignjatović, Đ.: „Organizovani kriminalitet“ II deo, Beograd, 1998, str. 25.

⁷ Stojanović, Z.: „Organizovane forme kriminaliteta“, Bezbednost i društvena samozaštita, br. 7/90, Beograd, str. 62.

⁸ Bošković, M.: „Organizovani kriminalitet“, Policijska akademija, 1998, str. 6.

⁹ Nešković, Slobodan: „Međunarodni policijski odnosi i suzbijanje organizovanog kriminala na prostoru Zapadnog Balkana“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 1/06, Beograd, str. 187.

¹⁰ Albanese, J. S.: The causes of organized crime, Journal of Contemporary Criminal Justice, Thousand Oaks, 2000., str. 23.

Karakteristika ove definicije jeste da su u sadržaj pojma organizovanog kriminaliteta uneti i elementi neophodni za njegovu zaštitu i opstanak.

Organizovani kriminalitet podrazumeva postojanje kriminalne organizacije koja ima više od dva člana, sa ciljem trajnijeg vršenja krivičnih dela radi ostvarivanja imovinske koristi i odgovarajućeg uticaja, s tim što takva kriminalna organizacija da bi mogla da opstane nužno je da se koristi nasiljem ili nekim drugim sredstvima zastrašivanja ili da uspostavi odgovarajuću spregu sa državom, političkim, ekonomskim i finansijskim subjektima, bilo korupcijom, ucenom, iznuđom, bilo nekim drugim načinom. Upravo su to načini koji omogućavaju opstanak organizovanom kriminalitetu, u zavisnosti od postojećih društvenih uslova, karaktera, organizacije i oblasti kriminalnog delovanja. Svi ostali uslovi odražavaju karakter i specifičnosti organizovanog kriminaliteta i upotpunjuju njegov sadržaj, ali nisu od bitnog uticaja za njegovo postojanje.¹¹

Transnacionalni organizovani kriminalitet

Transnacionalni organizovani kriminalitet je organizovani kriminalitet čija se kriminalna delatnost odvija na prostoru dve ili više država ili je po bilo kom osnovu povezana sa više država. Organizovani kriminalitet se sve više internacionalizuje, šireći svoj uticaj u ekonomskoj i političkoj sferi na teritorijama više zemalja.

Logično je što je prisutna želja za stalnim osvajanje novih kriminalnih tržišta, jer to organizovanom kriminalitetu donosi veću dobit i stvara njegov jači uticaj. Internacionalizacija organizovanog kriminaliteta je sve izraženija.

Pre desetak godina broj i struktura kriminalnih delatnosti koje su se vršile u međunarodnim razmerama nisu bili tako raznovrsni, pa je više nego očigledno da će se transnacionalni organizovani kriminalitet i dalje razvijati i širiti, i to, kako na nove oblasti društveno – ekonomskog i političkog života, tako i prostorno, na druge države.

U početku, organizovani kriminalitet se bavio delatnostima trgovine zabranjenim dobrima, prostitucijom, kockom i pružanjem raznih zabranjenih usluga, uz izrazite sukobe i oružane obračune sa konkurentskim kriminalnim organizacijama na svojstven gansterski način. Danas, organizovani kriminalitet deluje u uslovima tržišne privrede u sklopu aktuelnih društvenih odnosa u zemlji i na međunarodnom planu. Ilegalne delatnosti transnacionalnog organizovanog kriminaliteta usmerene su na oblasti krijumčarenja droga, oružja, municije, nedozvoljenu trgovinu kulturnim dobrima i drugom deficitarnom robom, ilegalnu trgovinu ljudima uz prateću prostituciju, krijumčarenje i skladištenje radioaktivnog otpada i drugih opasnih materija, pranje novca, korupciju, falsifikovanje novca, in-

¹¹ Bošković, Mićo: Transnacionalni organizovani kriminalitet, Policijska akademija, Beograd, 2003., str. 24.

formacione sisteme, pri čemu se ne sme zaboraviti njegova delatnost u domenu legalnog biznisa, investiranje kapitala, kao i u oblasti nasilničkog kriminaliteta.¹²

Potrebno je naglasiti razliku između pojmova međunarodni delikt i međunarodni kriminalitet u odnosu na već određeni pojam transnacionalnog organizovanog kriminaliteta.

Međunarodni delikt predstavlja povredu normi međunarodnog prava, običajnog i ugovornog, koja povlači i odgovornost učinioca.

Međunarodni kriminalitet obuhvata oblike kriminalne delatnosti koje nemaju svojstvo organizovanog kriminaliteta, ali se obavljaju na prostorima dveju ili više država. Za kriminalne grupe koje se bave međunarodnim kriminalitetom postoje realne mogućnosti da u budućnosti prerastu u kriminalne organizacije, orijentisane na vršenje delatnosti organizovanog kriminaliteta.

Znači, kriminalitet može biti međunarodni, ali ne mora biti organizovani, pa samim tim ni transnacionalni.

Konvencija Organizacije Ujedinjenih Nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, doneta 2000. godine, određuje sadržaj pojma transnacionalnih organizovanih krivičnih dela. Svrha Konvencije OUN je unapređenje saradnje u pogledu sprečavanja i borbe protiv organizovanog kriminaliteta. Primenjuje se na prevenciju, istragu i sudsko gonjenje krivičnih dela koja se odnose na:

- Učešće u grupama za organizovani kriminal (organizovana grupa od tri ili više lica koja postoji u izvesnom periodu i koja deluje sporazumno, u cilju činenja jednog ili više teških zločina ili krivičnih dela, radi zadobijanja finansijske ili druge materijalne koristi);
- Pranje dobiti stečene kroz kriminal;
- Korupciju;
- Ometanje pravde.

Pored toga, odredbe Konvencije OUN se odnose i na teške zločine koji podrazumevaju krivično delo kažnjivo maksimalnom kaznom, kaznom lišenja slobode u trajanju od najmanje četiri godine ili nekom težom kaznom, ali pod uslovom da je krivično delo po prirodi transnacionalno, a to podrazumeva grupu za organizovani kriminal.

Prema Konvenciji OUN, krivično delo je transnacionalno, ako je učinjeno u:

- više država;
- jednoj državi, ali je veći deo priprema, planiranja, rukovođenja ili kontrole obavljeno u nekoj drugoj državi;
- jednoj državi, ali je u njega uključena grupa za organizovani kriminal koja se bavi kriminalnim aktivnostima u više država;
- jednoj državi, ali su bitne posledice nastupile u nekoj drugoj državi.

¹² Bjelajac, Željko: „Organizovani kriminal VS Srbija“, Beograd, 2008, str. 140.

Situacija na Balkanu

Poznato je da su sve zemlje Zapadnog Balkana¹³ proizašle iz socijalističkog sistema čiji je nestanak obeležen ratovima, velikim ekonomskim krizama, eskalacijom političkih problema i seobama naroda. Civilno društvo i demokratija tek počinju da se razvijaju, država je oslabljena, njeno mesto zauzimaju oligarhije, pri čemu cvetaju sve vrste organizovanog kriminala.

Ratne nedaće koje su zahvatile prostore bivše Jugoslavije i sporost u izgradnji demokratije na tim teritorijama, doprinele su da kriminalne grupe ojačaju i razviju se. Naime, poznato je da organizovanom kriminalu pogoduju uslovi nesigurnosti i haosa, gde ne postoje pravne norme, uz slabost policijskih snaga i uz korišćenje službene korupcije.

Izraženost organizovanog kriminala na Balkanu, ne samo da je potkopao pravni sistem uz teror i uznemiravanje građana, već je ugrozio privredu i političke institucije. Isprepletenost politike povezane sa kriminalom, takođe je pretnja u procesu obnove u regionu. To konsoliduje kontrolu posebnih interesnih grupa, ohrabruje polarizaciju i radikalizam, ugrožava poverenje građana u procesu transformacije i ugrožava privredni napredak i tržišnu ekonomiju.¹⁴

Državne granice i međunacionalna rivalstva ne ograničavaju kriminalne grupe na Balkanu, u njihovim zločinačkim poduhvatima, u cilju sticanja još većeg bogatstva. Organizovani kriminal ne poznaje prepreke, ni kada su u pitanju duboko ukorenjena tradicionalna neprijateljstva i netrpeljivosti. Srbi, Hrvati i Albanci vrlo tesno sarađuju kada je u pitanju organizovani kriminal.¹⁵

U izveštaju Saveta Evrope za 2005. godinu je istaknuto: „Trgovina drogom i ljudima i korupcija glavne su oblasti organizovanog kriminala u Srbiji i Crnoj Gori, a Kosovo ostaje „glavno mesto za kriminalce u jugoistočnoj Evropi“, što utiče ne samo na region, već i na čitavu Evropu.“¹⁶

Znači, balkanska mafija i lokalni kriminalci već odavno su ostvarili ono čemu teže svi projekti za budućnost Balkana – multietičnost svojih mreža i relativizaciju državnih granica.¹⁷

U tzv. „zemljama u tranziciji“ odavno su izjednačeni politika-bizniskriminal-pravda. Pri tome se nameće dilema: stvaraju li ove zemlje mehanizme kojim će zaštititi poštene građane od destrukcije ili pak, institucije koje će kriminalce zaštititi od zakonitosti.¹⁸

¹³ Uobičajeno je da se pod terminom „Zapadni Balkan“ podrazumevaju sledeće zemlje: Albanija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Crna Gora. Termin „Zapadni Balkan“ nije geografski pojam, već se poslednjih godina isti pojavljuje u međunarodnom vokabularu.

¹⁴ <http://www.medija.club.cg.yu>

¹⁵ Bjelajac, Željko: „Organizovani kriminal VS Srbija“, Beograd, 2008, str. 12.

¹⁶ <http://www.fbd.org.yu>

¹⁷ <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2003/30527-doss-01-01.htm>

¹⁸ <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2003/30527-doss-01-01.htm>

Zaključak

Organizovani kriminal se stalno eksponira i manifestuje u novim oblicima. Njegova ekspanzija je rezultat neadekvatnog pravnog okvira, bezbednosnog sistema i relevantnih institucija većine zemalja. Izostanak interne reakcije države uzrokovala je i neadekvatnu reakciju i na međunarodnom nivou.

Procesi kriminalizacije društva u čitavom svetu, kao i pojedinačni akti koji su u novijoj istoriji šokirali svetsku javnost, nisu bili praćeni adekvatnim odgovorom međunarodne zajednice. Na globalnom nivou, u teoriji i praksi, nisu formulisana odgovarajuća rešenja za normiranje i kažnjavanje različitih, najopasnijih delikata i tendencija.¹⁹

Svaka država treba da osnaži, i sa tendencijom razvoja organizovanog kriminala usklađuje svoje zakonodavstvo i po potrebi, uspostavi robusniji režim zaplene i oduzimanja imovine, kao i da unapredi svoje kapacitete, kako bi osnažila obaveštajne i istražne kriminalističke tehnike.

Iako je skoro nemoguće iskoreniti delovanje organizovanog kriminala, potrebno je postojanje nacionalne strategije, ali i međunarodne strategije, koje će omogućiti adekvatniji pristup pojavnim oblicima organizovanog kriminala, odnosno kontrolu nastanka novih oblika organizovanog kriminala i njihovog razvoja i efikasno ostvarivanje konkretnih uzroka na osnovu kojih organizovani kriminal konstantno i napreduje.

**Assist. Jelena Matijašević²⁰,
Assist. Prof. Zoran Pavlović, Ph.D.²¹**

The organized criminality

A b s t r a c t

Criminality is a phenomenon being present in all stages of the development of civilization. With the help of its numerous forms, it is skillfully infiltrated and well-adjusted to any social system. Although there are different attitudes towards the defining of the organized criminality, nowadays it is very clear that this social phenomenon is a real threat and barrier for the development of all countries in which its activities are very explicit and heavily controlled. Particularly, we must take into account bad consequences of transnational organized criminal activities. The Balkans countries are very exposed to different forms of organized criminal activities. Especially, we should take into consideration the fact that war cala-

¹⁹ Nešković, Slobodan: „Međunarodni policijski odnosi i suzbijanje organizovanog kriminala na prostoru Zapadnog Balkana“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 1/06, Beograd, str. 175.

²⁰ Assistant on the Law Faculty, Buseness Academy, Novi Sad

²¹ Assistant Professor on the Law Faculty, Buseness Academy, Novi Sad

mities and slowness of democracy building on the territories of ex-Yugoslavia contributed to the strengthening of criminal groups and their development. All previous attempts to fight against the organized crime were not efficient enough, and that's why it is necessary to improve legal institutions and security structures not only at national, but also at international level.

Key words: criminality, the organized crime, transnational organized crime, criminal organizations.

Literatura

1. Albanese, J. S.: *The causes of organized crime*, Yournal of Conteporary Criminal Justice, Thousand Oars, 2000.
2. Bjelajac, Željko: „Organizovani kriminal VS Srbija“, Beograd, 2008
3. Bošković, Mićo: *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd, 2003.
4. Bošković, M.: „Organizovani kriminalitet“, Policijska akademija, 1998
5. Vens, D: „Organised Payment Card Crime“, London, 1996
6. Ignjatović, Đ.: „Organizovani kriminalitet“ II deo, Beograd, 1998
7. McKinney, J. C.: „Constructed Typology and Social Theory“, New York, 1996
8. Nešković, Slobodan: „Međunarodni policijski odnosi i suzbijanje organizovanog kriminala na prostoru Zapadnog Balkana“, Revija za kriminologiju i krivično pravo, 1/06, Beograd
9. Stojanović, Z.: „Organizovane forme kriminaliteta“, Bezbednost i društvena samozaštita, br. 7/90, Beograd
10. <http://www.medija.club.cg.yu>
11. <http://www.fbd.org.yu>
12. <http://www.aimpress.ch>